

Ivo
Petricioli

Polagana smrt povijesnoga građevnog sklopa u Zadru

↑ Zadar, most u Foši i zgrade uz Kopnena vrata, oko 1861.

Tijekom 16. stoljeća, u jeku turskih ratova u sjevernoj Dalmaciji, mletačka vlast pobrinula se da Zadar opase adekvatnim, za ono doba prikladnim utvrđenjima, nasipima i bastionima, koji mogu odolijevati i topovskoj vatri. Nastala su tada u utvrđenom zidnom platnu s jugoistočne strane glavna gradska vrata, tzv. “Porta terra ferma”. Projektant Michele Sanmicheli potrudio se da joj dade reprezentativan i monumentalan oblik s dekorativnim elementima klasične, grčko-rimske arhitekture. Sagrađena su 1543. godine. Prilazilo im se drvenim mostom,

što su ga podržavali kameni zidani stupovi, podignutom nad širokim jarkom u koji se za plime slijevalo more. No prilaz gradskim vratima zajedno s mostom nije bio zaštićen. Za to je krajem šezdesetih godina sagrađena velika utvrda Forte pod nadzorom mletačkog plaćenika, zapovjednika Sforze Pallavicina. Da bi grad bio sigurniji od stranaca koji su ulazili kroz kopnena vrata, te zbog trgovačke robe koja je pristizala iz nedalekog turskog teritorija, mletački upravitelji su odlučili sagrađiti carinarnicu kod pristupa mostu. Južozapadni zid utvrde Forte produžen je preko

Devastacija sklopa započela je 1953. godine. Kako je bio dosta oštećen u bombardiranju 1943./44., i zapušten, predloženo je, i prije natječaja za regulaciju povijesne gradske jezgre, da se namijeni za riblji restoran. Ideja je prihvaćena kao najbolja i od urbanista i od konzervatora.

mosta i tu su sagrađena vrata, a unutar vrata, pred mostom, carinarnica. To se odvijalo u etapama. Vrata su sagrađena 1674. u znatno skromnijem obliku u usporedbi sa Sanmicheljevima. Uz to je bila podignuta vjerojatno neka manja zgrada za stražu. Reprezentativnija zgrada carinarnice sagrađena je tek 1786. To je jednokatna građevina s trijemom prema zatvorenom prostoru – dvorištu, odijeljenom od mosta ogradom sastavljenom od zidanih pilona baroknih odlika, jednakih onima koji su 1783. godine podignuti pred zgradom gradske straže na glavnom gradskom trgu. Trijem, skladno koncipiran, ima tri luka na

zidanim stupovima i nad njima bogati klasicistički vijenac s triglifima i metopama: tu zgradu trebalo bi zbog godine gradnje – 1786. smatrati najstarijim primjerom klasicizma u Zadru, bez obzira na to što je vijenac očito nastao pod utjecajem vijenca na Sanmicheljevim vratima. Nažalost, taj je skladan sklop građevina, namijenjen utilitarnoj svrsi, sagrađen bez znatnih pretenzija, ali ne bez arhitektonskih vrijednosti, danas doživio zlu sudbinu totalne degradacije.

Idimo redom. Krajem 1868. Zadar je proglašen otvorenim gradom. Prestao je biti tvrđavom i pojas utvrda mogao se ukloniti.

← Zadar, zgrade uz Kopnena vrata, 2008.

Prvi zahvat proveden je upravo na ulazu u grad. Drveni most je srušen. Umjesto njega podignuta je cesta tako da je i dio jugozapadnog bedema Forte odrezan, da se omogućiti lakši pristup kolima kroz Sanmichelijeva vrata u grad. Carinarnica i njezin građevni kompleks s dvorištem izolirani su i namijenjeni drugoj svrsi. Srećom sačuvala se manja fotografija starija od 1868. koja dokumentira izvorno stanje, pa je prilažem. Ističe se most u prvom planu, a lako se uočavaju spomenuta vrata. Na lijevo od njih je carinarnica s trijemom, a desno skromna prizemnica (možda prvotna carinarnica). U vrijeme talijanske vlasti u Zadru silom prilika carinarnica je obnovljena. U malu luku među bedemima, popularnu Fošu, pristajale su lađe otočana koji su živjeli u drugoj državi – Jugoslaviji. Prizemnica nasuprot podignuta je na kat i tu je smještena uprava za ceste. Kako su diljem Italije cestarske kuće obojene crveno, tako je obojena i ta zgrada. Ona je danas iste boje i mnogim turistima i slikarima se sviđa ta “crvena kuća koja se diže nad morem”...

Devastacija sklopa započela je 1953. godine. Kako je bio dosta oštećen u bombardiranju 1943./44., i zapušten, predloženo je, i prije natječaja za regulaciju povijesne gradske jezgre, da se namijeni za riblji restoran. Ideja je prihvaćena kao najbolja i od urbanista i od konzervatora. Projekt je povjeren arhitektu J. Budaku, koji je odmah provodio svoje zamisli, budući da je imao na raspolaganju građevinare. Prvo je uklonio barokne stupove ograde i na njezinom mjestu podigao niski zid od klesanog i nepravilno sleganog kamena s vidljivim cementnim fugama i nad njim željezne rešetke. U prizemlje carinarnice smješten je restoran i kuhinja, a trijem, dvorište i obala pred gradskim vratima namijenjeni

su “terasi” restorana. Konzervator je ipak uspio spriječiti da se obala ogradi visokim zidom s kruništem. Restoran je funkcionirao kao prava ribarska konoba, usprkos nekim kič detaljima od kovanoga željeza. Otkriveni prostori (“terasa”) u ljetnim mjesecima pružali su svojim položajem uz more gostima ugodan boravak. Sljedeća faza prepravljivanja sklopa dogodila se potkraj osamdesetih godina. Trijem je ostakljen i povezan širokim prolazom s restoranom, a zidovi restorana obloženi drvetom s elementima rezbarene dekoracije inspirane poleđinom korskih sjedala gotičkog stila u katedrali! Mnogi posjetioci primjećuju da restoran podsjeća na bavarsku pivnicu. Nije mi poznat projektant.

Finale je uslijedilo privatizacijom. Novi vlasnik odlučio je ostakliti dvorište i direktno ga povezati s restoranom. Na mjestu Budakovih rešetaka sad su staklene plohe, a na tlu mjesto kamenih ploča keramičke pločice. Dvorište ima neproziran ravan krov (kažu da nije armiranobetonski?) koji se upire i presijeca lukove sada već bivšeg trijema, a presijeca i gradska vrata. Ako je već morao biti taj krov, mogao se podići iznad spomenutog klasičnog vijenca čime bi i gradska vrata bila slobodna. No to nije sve. Da bi se istakao “rustički ribarski” karakter restorana, skladni ožbukani stupovi bivšeg trijema lišeni su žbuke čime je spomenička vrijednost građevine obezvrijeđena. Bivše dvorište je sada takvo da izaziva klaustrofobiju. Otvaranje restorana lanjske godine okrunjeno je velikim vatrometom. Nije mi poznat projektant. Od nekad slikovitog ambijenta preostala je samo “crvena kuća” nebitne vrijednosti.

Netko od odgovornih je pogriješio. Pitam se tko. x

SUMMARY: THE SLOW DEATH OF A HISTORICAL BUILDING COMPLEX IN ZADAR

The article presents the degradation of the historical building complex near Zadar's main city gate (Porta terraferma), built in 1543 by Michele Sanmicheli. Multiple successive

interventions for the purposes of a fish restaurant, existent at the site since 1953, have completely violated the complex's monumental value.